Platón

Ladislav Hejdánek

◆ kartotéční lístek | poznámky, česky, vznik: 7. 3. 1974

◆ card file | notes, Czech, origin: 7. 3. 1974

Platón [1974]

1.

Martin Palouš ve své práci vychází z Platonova konstatování (v Timaiu 36, 37) jedinosti, jedinečnosti a jednorozenosti světa, a proto problematizuje oprávněnost názvů „svět idejí“ a „svět dění“ (na str. 3). Říká, že spíše jde o jakési vrstvy světa (tj. jediného světa), tedy vrstvy, jež náleží k jedinému celku, totiž světu. Zároveň proto říká, že tu vlastně u Platona není žádného dualismu světů, a že roztržka mezi jsoucností a děním ztrácí smysl (str. 3). Zkonfrontujeme tyto teze s tím, co najdeme v Platonově pozdním dialogu Timaios (strany budeme uvádět podle Novotného překladu).

Tedy na str. 31 říká Platon, že nejprve je třeba stanoviti tuto rozluku: cp jest to, co stále jest, ale vzniku nemá, a co jest to, co stále vzniká, ale nikdy není jsoucí? O onom druhém ještě mluví o několik řádek dále (31–32) jako o něčem, co vzniká a zaniká, ale nikdy nemá právé jsoucnosti. Tady se můžeme zeptat: kde se vzala tato dichotomie, tento základní dualismus? Je to pravděpodobně Platonův pokus o jakousi syntézu, nebo o jakési vyrovnání určitým jednotným filosofickým konceptem mezi dvojí závratnou a strhující myšlenkovou tradicí řeckou (presokratovskou), totiž s tradicí elejskou, parmenidovskou a tradicí herakleitovskou. Parmenides tvrdí, že je jedno jediné (kulaté atd.) jsoucno, nehybné, dokonalé, věčné, a popírá jakoukoliv změnu. Naproti tomu Herakleitos tvrdí, že všechno se proměňuje, všechno teče, nic se nevrací k sobě, neopakuje se, a popírá tak každé neproměnné, věčné, trvalé jsoucno. Podstata platonské syntézy z dialogu Tiamiss spočívá v tom, že vskutku obojí tradice postihuje něco podstatného, ale nepostihuje skutečný svět. Skutečný svět je něco, co má podíl na obojí „skutečnosti“, na obojím „jsoucnu“: na jsoucnu, o němž Platon říká, že jest to, co stále jest to, co stále jest, ale vzniku nemá, i na jsoucnu, které jest to, co stále vzniká, ale nikdy není jsoucí, tedy na jsoucnu, které nemá pravé jsoucnosti a které je tedy snad „jsoucnem“ – jakoby jsoucnem, není pravým jsoucnem. Tady je ovšem třeba dodat, že Platon přesto o něm opětovně jako o jsoucnu (nebo o jsoucnosti)jsoucím) mluví. A tak prozatím o něm mluvme také tak.

Toto dvojí jsoucno ještě není světem, ale představuje jakousi dvojicí vzorů, pravzorů pro stvoření světa, pro zbudování, vystavění světa. Syntéze tedy vyžaduje, jak vidno, aby tu byl nějaký princip, nějaké agens, jež by mohlo podle obojího vzoru vystavět, vybudovat, stvořit svět. Tento princip chápe Platon jako subjekt (nejvyšší subjekt), jako stvořitele, stavitele světa, tvůrce a otce vesmíru, všehomíra, a táže se, podle jakého z obojích vzorů (str. 32) stvořil svt jeho budovatel, zdali podle jsoucna stále téhož, neproměnného, či podle vzniklého. Už tady se Platon proviňuje proti svým vlastním předpokladům, neboť mluví o vzniklém jsoucnu; ačkoliv na začátku (o několik vět předtím) mluví o tom, že toto jsoucno, které vlastně nemá pravé jsoucnosti, ale vzniká a zaniká, nelze je tedy považovat za jsoucno vzniklé, ale pouze za vznikající, nyní hovoří o „vzniklém“. Takových nedůsledností najdeme celou řadu. Hned další spočívá v tom, že na svou otázku, podle kterého z obojích vzorů tvoří svět jeho stavitel, jeho budovatel, odpovídá, že zřejmě „tak, že hleděl na jsoucno věčné“. Dokladem toho mu je, že tentoho mu je, že tento svět je nejkrásnější z toho, co vzniklo, a tvůrce, že je nejlepší z příčin (33). Uzavírá tedy, že takto vznikl a jest vytvořen svět podle jsoucna přístupného myšlení a rozumu, a neproměnného. Proto je tento svět obrazem tohoto svého vzoru, obrazem trvalého a stálého, nevzniklého jsoucna. Tím jako by vůbec nešlo o syntézu, nýbrž o docela jednoznačné navázání na Parmenida a jeho školu, a stejně tak jednoznačné odmítnutí Herakleita a jeho tradice. Později však mluví Platon o tom, že demiurg smísil třetí, střední druh jsoucnosti (str. 40) ze jsoucna nedělitelného, stále totožného, a z měnivého jsoucna, obsaženého v látkách a dělitelného. Tedy čteme tu, že měnivé jsoucno, tj. to, které stále vzniká a zaniká, ale nikdy není jsoucí, je obsaženo v látkách. A v souladu s tím mluví Platon o 4 prvcích, z jejichž spojení vzniklo tělo všehomíra, totiž o ohni, zemi, vodě a vzduchu. A o těch říká, že bůh, demiurg nalezl všechno, cokoliv bylo viditelné,

nikoliv v klidu, nýbrž v nesouladném a nespořádaném pohybu, a proto to uvedl z nespořádaného stavu v řád (34). Tady máme další rozpor.

Především buď ty 4 prvky, v nichž nebylo nic stálého, nýbrž ustavičný pohyb, ustavičná změna, a to změna bez řádu, představují onen druhý vzor – a nejsou ještě samy realitou, nejsou součástí světa – a pak ovšem ta okolnost, že stvořený svět nese na sobě pečeť proměny, znamená, že demiurg stvořil svět také podle vzoru těchto proměnlivých elementů, čili to je v rozporu s tím, co jsme již citovali, že demiurg tvořil jenom podle vzoru věčných, neproměnných jsoucen, a proto že je svět nejlepší. Anebo nejde o vzor, pravzor, který ještě nenáleží do samotného světa, ale jde o materiál, o to, čemu později Aristoteles říká hylé. Ale pak ovšem tento materiál má nějakou svou skutečnost a stálost. Řekněme, že nikoliv tak, že by byla pevná hráz, pevný předěl mezi jednotlivými elementy – toho se Platon sám dotýká. Tak mluví např. (64), že tyto látky v kruhu přecházejí jedna v druhou: voda tuhnouc stává se kamenya zemí, kdežto tatáž látka rozpuštěnám a rozředěním mění se v páru a vzdcuh, atd. atd. A konstatuje, že tyto jednotlivé živly se nikdy nejeví jako stálé. To je možné, ale to může být námitkou pouze proti takovému Empedoklovi, kdežto nemá to svou váhu např. ve vztahu ke koncepcím hylozoistů, kteří předpokládali, že jenom jedna látka je v hloubce, v základech – a to se ovšem může jevit různě. Tedy jestliže třeba s Thaletem vybereme jako název této jediné látky, jediné arché všeho ostatního vodu, pak ovšem nejde o to, že voda se může vypařovat ve vzduch nebo tuhnout v kamení, ale jde o to, že jakožto voda, tj. to společné, na co lze převést jak skutečnou tekoucí vodu, tak vzduch nebo zemi (nebo dokonce i oheň), prostě všechnu skutečnost, že tato voda je materiálem, který sám o sobě má cosi stálého – a tak to bylo prvními filosofy právě koncipováno. To je to, co trvá uprostřed změn. Toho se Platon nemůže vyvarovaton nemůže vyvarovat, pokud bude chápat ony navzájem se proměňující, v sebe navzájem přecházející pralátky, elementy za materiál. A tedy buď – anebo, v obou případech docházíme k rozporu. (podle mgf. zázn., 7. 3. 1974 doma, odpol.)